

İLHAMIN EMOSİONAL ÜLVİYYƏTİ

ƏKBƏR ƏLİOĞLU ƏLİYEV
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

(Əvvəli ötən sayımızda)

Burada əsas aparıcılığı ikinci xatirə - şifahi xalq ədəbiyyatı fənnindən şairin imtahan cavabları - müəllim-tələbə (Əli Rza-Tağı) mübahisəsi paralelliyi qazanıb. Mübahisədən öncə Təhmasib müəllimin otağı tərk etməsi Əli Rzanın xeyrinə işləmiş, Tağı müəllim ona "yaxşı" yazır (Qeyd edək ki, Əli Rza institutu fərqlənmə diplomu ilə tamamladı). Təhmasib müəllim geri qayıtdıqdan sonra "Dağlar"dakı "aralı"nın Əli Rza yozumunda "alalı" kimi Təhmasib müəllim tərəfindən müsbət qarşılanması aktı "yaxşı"nı "əla"ya qaldıra bilmir, çünki artıq qiymət tələbə kitabçasına yazılmışdır: "O "dörd" mənim qəlbimdə Tağıdan qara qaldı, Sanarsan Qarabağda yağdan yara qaldı.

Ancaq geri durmadım, yeridim düzə doğru, Qaranlıqlar adladım çatdım gündüzə doğru".

Şair bölümün sonunda haqqın, ədalətin şəfər çalacağı inamını ifadə edərək yekun qərarını belə möhürləyir:

Cəzası haqqdan gələr İsanı asanların,
Aqibəti heç olar Babəki busanların;
Çox görmüşük halımı haramı qusanların.

Haşiyyə. Həmin imtahandan "əla" alsam da, digər imtahana assistentlik edən Tağı Xalisbəyli mənə "kafi" verdiydi, - acığa. Nə var yerimdən hazırlaşan qrup yoldaşıma kömək etdirdim. Acıqlanaraq mənə dedi ki, səni bu beşinci mərtəbədə yerə ataram.

Sonralar maraqlı bir monoqrafiya yazaraq çap etdirdi. Və xalq hərəkatının fanat öndərlərindən oldu... Allah rəhmət eləsin.

Elə buradaca maraqlı bir nüansı da vurğulamaq yerinə düşərdi. Hiss edirsinizmi, mənim şərhlərimdə sitatlər geniş və çoxdur. Bu aktı Əli Rza haqqında yazanların bir çoxunda müşahidə etmişəm. Nədir bunun səbəbi? - Əli Rza şeiriyəti üfünün görünməzliyi, bəddi istedadının fenomenliyi, erudisiyasının zənginliyi və dərindənliyi və bunların onun şeiriyətində xüsusi bir heyranlıqla oturaqlaşması. Adam "bunu dedim o qaldı" dilemması qarşısında aciz qalmamaq üçün sitatları yetərincə artırmaq məcburiyyətində qalır.

İlk semestrin - qış imtahanlarından sonra evə dönmək təbii çalınır axı. Bu təbii sadəliklə iki "beş", bir "dörd"lə kəndə dönmə şair qeyri-adi bir ovqatda olur. Ailo, qohum-əqrəbə, tanış-biliş də elə bu ovqatla onu qarşılayır. Qoşu qızı Əntiqənin hallanmış baxışları, "daha kəndə qayıtmazsan", "şəhəli qız alarsan" nidəsi onun ruhunu törpədir, geri dönəcəyini vəd edir, tərifiyəndən də qalır.

Sən də Şirvan bulağı, suyun abi-həyatdır,
Adın da Abihəyat, möcüzəli bir addır.

İlahi sevgilərin Allahından, bütüdü, Güc alan varlığımız çıxmışdı orbitindən.

Könlümüz də uçurdu ulduzların yanından,
Canımız can alırdı bir-birinin canından.

Tərəflər dörd il gözləyir. Qırmızı diplom alınan gün isə toyları çalınır. Həmin saatların, günlərin ovqatı isə kəməndə gəlmir, misralarda cövlan edir. Beləcə "ilk sevginin hekayəti"

Mənim Abi-həyatım, sən Əntiqə addasan,
Mənim dirilik suyum, dəyişməyən daddasan,
Əzəl necə sevmisən, yenə həmin oddasan,
Dəyişmədi gözündə nə tövürüm, təhərim -
kimi "duvaqqapma" ilə sonuclanır.

Bax bu mənada ilk sevdə və bu sevdənin sevdəsinə həsr olunan bölüm, belə demək mümkünsə, girişlə əsas hissə arasına daxil olaraq onlar arasında bağlılıq vardır: tələbəlik dövrü bir yel qanadlı illər kimi qapalı qalır. Və bu qapalılığın yerini əsas hissə qrup yoldaşlarına həsr olunan bölmələr və digər anmlar doldurur.

Beləliklə də məntiqli nizam pozulmur, "Uzaqda qalan günlər" üzə duraraq ilham pərisini köməyə, imdadla səsləyir. İlham pərisi isə vəfəsizlik etmir:

Gənclik nəgmə deyir, gülür çöl, çəmə, Könlün dilə gəlsin, sözün güllənsin.
Beləcə o səsi dinləyirəm mən,
Deyir yaz, Xələfli, qəlbim tellənsin.
Və qəlb tellənir, özü də necə tellənir...

Xatirə janrını deyək, yönümü deyək, hər nədirse, bu həm asan, asan olduğu qədər də çətin başa gələn yaradıcılıq amilidir.

Asandır ona görə ki, hadisələr, təfərrüatlar, emosional yaşantılar, lirik-psixoloji anlar, duyğuların təkrarsız bəddi ifadələri və s. son anda gəlib özünə bağlanıb, yaxud özünə bağlı olanlar havalanıb, şaxələnilir, insan siluetləri ilə təmaslanıb. Xatirələrin əksəriyyəti fərdiyyət ötəyinə bükülüb. İndi oğul ona deyərəm ki, bu fərdiyyət ötəyinə bükülənləri özündən ayırıb həminin ümumi yaşantısı kimi, həyat dastanı kimi elan edə biləsən. Bu mənada Əli Rzanın uğuru ona görə sayılı olub ki, o, bu fərdiyyət çəpərlərini sökməyi bacarıb, lirik-psixoloji, etik-əxlaqi, mental görüş dairəsi və xəyalları lirik rəcətlərlə təzələyərkə ənginliklərə istiqamətlənməsi baxımından dərin mənalılıq, ictimai pafos və dəyərli müşayiət olunub; fərdi yaddaş bağçasını hər kəsin kimi təqdim edə bilib, hər kəsə tanış, doğma, isti, hərarətli, namütəhəni yaşantı kimi yenidən xəyallanmalarla ayaq açıb. Bu yolda onun seriştsi, tükenmək bilməyən çağlar dünyası fitri istedadıyla əl-ələ verərək sözün həqiqi mənasında yeni bir poetik aləm yaratmışdır. Bu aləmin qapısını açib oraya müəssif olanlar cənnət misallı, ülvyyəti aynasıyla sığallanmış bir məkana - ayrı-ayrı insan talehərinin, xarakterlərinin məskunlaşdığı qəlb məmləkətlərinə qədəm basacaqlar. Onlarsa üç deyil, beş deyil, on beş deyil...

Deməli, burada insan qəlblərinin tərcümanlığı üzə durur. Bunsuz qətiyyəyən keçinmək olmaz. Bu isə artıq çox ağır bir yaradıcılıq prosesidir. Burada yalnız insan qəlbini mühəndisliyi kara gələ bilər... o da Əli Rza. Keşməkeşli, acılı-şirinli, əzablı, kədərli, zəngin mütaliəli həyat yolu keçmiş Əli Rza üçün bu mühəndislik lə zənn edirik ki, çox da ağır keçməyib, çünki qələmə aldığı xarakter sahibləri əslində onun doğmalarıdır, can, qəlb sirdaşlarıdır, özü də qızıl-oğlanlı. Axı, bu can sirdaşları dörd il bir yerdə dağlayıblar, qayğıları, sevincləri bir olub, bir-birinə dəyək durub, biri digərinin harayına çatıb. Bu qrupun səfəndə duranlardan biri də mən bəndəniz olmuşdur. Mənimçün bu sözləri yazmaq nə qədər xoşdursa, bir o qədər ağırdır. Uşaqlarla birgə gəzintilərdən, səfərlərdən kənarada qalmağım mənə indi də ağır, acı yaşadır ki, belə pak, təmiz bacı-qardaşlıq ülfəti üzərində kök salmış qrup yoldaşlığı münasibətlərində mənim iştirakım çox məhdud olub. Səbəb uşaqlara məlum idi. Onlardan qazandığım hörmət hissi bəlkə də o fədakarlığımın bağlı idi.

Əli Rzanı Müşfiq, Adili Balkonski, Hümətə Racu, Əlixanı Alik - deyə çağırırdım. İdrislə Esfiranın üstündə, özü də özünün yanında "burunlaşmağımız" elə bil dünən olmuşdu. Adil dizini yerə qoyardı, yenə də kürayini yerə vura bilmirdim. Bir də görürdün, budu ha, Əli Rza belimə girirdi. El ağsaqqallığı missiyasında "Zal ağacı" poeması statusunda obrazlaşan Zal əminin - müdrik çobanın oğluna gücümü çatardı? Yataqxanada mənim çox maraqlı görünən kiçik çaynikimdən uşaqlar, eləcə də, digər yataqxana yoldaşları çay içməyə gələrdi... Bax bu mənada hissiyyət soyuq

mühakiməyə güc gəlir. Hələ Balaxanı, qrupun professoru Hümət, romantik Züleyxa, Zərəş (Zərnigar), Ahilə bacım... Səlminaz, Güllüstan, Nəcibə, İdris, Mahru, Məhəbbət, Esfira, Həsən, Vaqif, Sənan, Güllərə, Güləfət, Aqil, Rəna, Rəfəal, Nailə... eeh... və Əli Rza...

Ə.Xələfli bu insanların hər birinə poetik bir "oçerk" həsr edib, - müəyyən başlıqlar altında. Hər birinin dünyasını, fərdi cizgilərini təbii, xüsusi bir canlılıqla oxuculara təqdim edib, təsadüfi hallarda xatirələr işığında müəyyən detallara, ştrixlərə istinad edir. Bu istinadlarla xarakterlərin təsvirindəki insan görümləri vohdət təşkil edərək bütövləşir, hələ mətndə adı çəkilmədiyi halda o saat bilirsən ki, söhbət şefdən (rəhmətlik İdrisdən), rəhmətlik Sənanın, hissi-emosional yaşantı ovqat hiss olunan Şuşa anımında bilirsən ki, söhbət rəhmətlik Vaqifdən gedəcək. Bu təsvir və təqdimatların söz mühəndisi şairin qələmində ustalıqla ifadəsi təbii, canlıdır, poetikdir. Lakin bunlara bəddi-fəlsəfi ovqat gətirən, onların bəddi-estetik gözəlliyini təmin edən, daha xüsusi bir ruhla mətnlərə məzmun kamilliyi, ekspressivliyi bəxş edən fikirlərin metaforik təbiəti və ən başlıcası, poetik-lirik rəcətlərdir.

Adam özünü saxlaya bilmir ki, desin, - bütün bu əlamətlər sanki şairin estetik konsepsiyasını sərgiləmək hədəfinə yönəldirilib. Və bu baxımdan Əli Rza şeiriyətinin estetikasını və fəlsəfi mahiyyətinin çalarlarını xüsusi bir tədqiqat mövzusunda çevirmək, bəddi imkanlarını çözmək təqdire layiq hadisə olardı. Əli Rza poeziyasının şah damarından ötən, qanından, canından axıb gələn qeyd olunan bu lirik rəcətlər onun şairinə təxəyyülünün, bəddi təkəkkürünün alt və üst qatlarından rışə alaraq mətnlərə monumentalıq, xüsusi cəlbədicilik bəxş etmişdir. Artıq burada söhbət qrup yoldaşlığının ilq nəfəsindən çox, bəddi kamilliyin elitər gücü, vüsəti, qaynarlığı və oxucu düşüncəsinin səfərbəredici, hərəkətverici sükanına çevrilməsindən gedə bilər. Bu isə təkrar-təkrar yazıldığı, deyildiyi kimi şair Əli Rzanın fitri istedadının heyranediciliyindən, bənzərsizliyindən, mənəvi təkəkkürünün dərindənliyi və zənginliyindən, zəhmətsevərliyindən asılıdır və onlar bu atributların məzmunlu çevrəsinə hesablanmalıdır.

Artıq burada bir təhlili kimi etiraf edirik ki, nümunələri seçinmək mümkün deyil. "Adilliyi qızıl tac", "çətində hər kəsə söykək", "ruhun qəlb vətəndaşı" olan Adil şairin lirik rəcətində

Qəlbində nuru var, üzündə Aydır,

İki Astaraya bölünməz paydır,

Ətirli limondur, pürnəngi çaydır,

Tamam möcüzədir təbiət Adil

-kimi səciyələnilir, "qeyrəti dağ görkəmli", "qəmin yasına toy tutan" qrupun anası Balaxanımla bağlı xatirələr uzun yol keçir. Əli Rzanın xəstəxanada yatması, qızların "yad baxışlardan" - Kubinka cüvəllərlərindən qorunması yolunda ağır-burnunun qana-qaltan edilməsi, "Balaxanının qardaş hünəri" sətirlərdə güllənir:

Qızlar dövrələyib dörd bir yanımı,

Ahilə, Güllüstan qarğayır, söyür.

Qarla təmizləyib axan qanıma,

"Əliniz qurusun" - Zərnigar deyir.

Balaxanı "ah" a bükür sözünü,
Ay Allah, gör necə qana batmışan.

Axı bacın qurban, niyə özünü,
Belə göz görəti oda atmışan.

Yaxud, bu "güllənmə"lər fonunda:

Asılıb yaxamdan əzab gülləri,
Mən təltif sanmışam tikanları da.

Mən yola saldıca ötən illəri,
Yığılıb üst-üstə kədər varı da -

ricəti dayaqsız görünür, "göylərən tacı kimi

ürəyi qızaran", könül tacı kimi şair ürəyində

yaşayan Balaxanı mənəvi böyüklüyü və

yaşantılarının da üzde görünməsi təbii. Zərnigarın

Göycədən - mənim ata-baba yurdum olan Qərbi

Azərbaycandan olduğunu Əli Rza qələmindən bildim.

Tanırlı dağlarından gələn Zərnigar,

Yanağı qırmızı, Göycə güllüyü.

Nəgməsi dillərdə gülən Zərnigar,

İndi gözlərimdə dərd bülbülüydü.

İLHAMIN EMOSIONAL ÜLVIYYƏTİ

(Əvvəl 8-ci səhifədə)

48 il zaman kəsiyindən sonrakı Zərnigarın vəsfi öz ətri, təzə tərləyi baxımından, bir sözlə, görüşümüzün heyət nidası belə ricətlənib: "Gəlsəydi başıma Məcnun havası, baş alıb getməyə çölüm də yoxdur" etirafından sonra sıralanaraq özünün bədii həllinə bax beləcə möhür vurmuşdur:

Adın Zərnigarıdır, özün zər nigar,
Xələfli gözündə yenə tər nigar,
Sənə tay olmaz ki, axı hər nigar,
Aradım elimi, elim də yoxdur.

Xələfli, Allaha min şükürlər olsun ki, elin - doğma Cəbrayılın düşmən tapdığından azad olundu və nə xoşbəxtliklər olsun ki, savaşımların bu dönmündə - Zəngilanın, Cəbrayılın, Qubadlının azad olunmasında oğlum Ziya da iştirak etdi, sinəsini medal bəzədi, sənikilərin medalı isə daha çox oldu.

Beləcə sırada sözün maralı Züleyxa görünür; kövrək, romantik duyğulu "dilindən şirinlik paylayan", "kəpənək duyğulu" şair xeyallı idmançımız. İllərin kədəri, həsrət dövrlərində Züleyxa adı gəraylanaraq lirik ricətdə belə möhürlənib:

Qarabağdan qəm gətirdim,
Gözlərimdə nəm gətirdim,
Dərdimi salxım gətirdim,
Yandı qoralı Züleyxa.

Sonrakı səhifələrdə "istəyi bəxtindən qara", "bir uzun saçların qarışının badına gedən Sənan", "sözünə bükülüb göyə çəkilən" Aqil Ərəboğlu, gombul Rəna, içərişəhəri Nailə, "elədən gəlib belədən gedən" Rəfael, şəkili qızlar - "sevdamı qələmsiz çəkən" Məhbəbbət, "Ay işığı" Mahru, mərədəkənlı pionist, gözəl Esfira və "duaları güllü" Gülüstən...

Gülüstən adını daşıyan qızın, Yəqin yaddaşında vətən bağı var. Güln gözələrində bahanın, yazın, Dumanlı payızın çiskin çağı var. Gülüstənli xatirəyə həsr olunan lirik ricətlər sırası ictimai və bəşəri bir pafosla sonlanır:

Azərbaycan adında bir sökülmez qalam var,
Çağlar Araz boyunca, öz qanıma dolam var,
Xudafərin üstündən - Xələflənin salam var,
Bir gün yenə sevinər o tay, bu tay, Gülüstən.

Tanı balalarımıza bu bütövlüyü qismət etsin, qardaş, ölkəmiz yeni bir gülüstənliyə dönsün, xalqımızın adına şərəf gətirsin.

Sıra "Şintir Həsənin nağili"na, "sözün bağçasından mənalar dəren", "kənül evi", "qəlb adası", "Dədə Ələsgərin söz bulağından su içən" Həsənə yetir:

Qəflətdən, qeyibdən xəbərler vərən,
Bizim "Şintir Həsən" söz quddasdır,
Sözün bağçasından mənalar dəren,
Həsən kənül evi, qəlb adasıdır.

Və oradan isə "Vaqifin ağrı yolu"na yönəlir və onun haqqında keçmiş zamanda danışılması 71-75-ci illərin tələbə dostlarının qəlbində sızılı yaradacağı şübhəsizdir. Esfiranın pianosu, Vaqifin tarı ruhumuza azadlıq və sərnilik gətirirdi, Vaqifin ruhunu isə başımız üstə tac bilərəm mənavi ələminə Əli Rza qələmində sayahət edirik:

Oğlanları Cavid, Nəsimi onun,
Adlarda yaşayan diləkləriydi,
Sevgisi Məhsəti həyat yolunun,
İşığı qarq olan bir səhəriydi.

Yaxud:
Dağda şimşək çaxdı gəldi,
Söz sinədən axdı gəldi,
Ulamağın vaxtı gəldi,
Qurdum, aqlama, aqlama.

Növbəti sırada köks qəfəsi "qaranquş yuvalı", "dağların Məcnun" deyən, özünü isə Leyli kimi görən, "şerində qu nəgməli", "su nəgməli" Səlmınazı görürük. Bu cür epitetlərlə vəsf olunan Səlmınaz - Borçalı qızına Əli Rzanın nikbinliyə çağırışı, əminəm ki, hər bir oxucunun ürəyincə olacaq.

Daha nə yazım mən, əziz Səlmınaz,
Hər kəs taleyini özü yaşayır.
Sənin qaranquşun qaşığıdır bir yaz,
Bilir ki, yuvası həsrət daşır.

Şair, "Borçalı harayım var" södasında "dəvənin navarı çəkməyən dərini" ictimailəşdirib, tarixləşdirib, bəxt üstündə oynayan nörd zərləri kimi mənəlandıraraq Hümməti özünə dərəkəş kimi seçmiş, sonra isə kiçik bir qəsidəni onun Damla nəvəsinin adı üzərində kökləmiş. Və bununla da dilimizin söz boxcasının mənə zənginliyini ustalıqla sərgiləmiş.

Şair, dördünüz - sən, Hümmət, İdris, Əlixan - bir otaqda, mən, Adil və Rasət bir otaqda qalırıq. Rasəti Rəsul Rza tanıdı, Zahidin şeiri birincilik qazandı (Allah rəhmət etsin), Adilin "Fərəhi" təxəllüsü ilə cızmaqaralar etdiyini bilirdim.

Hümməti qrupumuzun professoru seçməyimiz haqqına idi, bəs sənin sinənin söz boxcası olduğunu o vaxt mən niyə tuta bilmədim, - təəssüf doğurur. "Damla"nın emosional bir gözəllik və incəliklə, vüsətli mənə çəkisinin dərinliylə bağlı söz açırımı, amma bir qırmızı diplomçunun digər qırmızı diplomçunu poetik dillə necə təqdim etməsi maraqlıdır. "Torpağa keşikçi", "yurd sevgisini qürbətən böyliyindən üstün tutan", "dünyaya hörmət dağından boylanan" Hümmətin belə bir deyimlə anılması təəccübümü daha da artırdı. Əli Rza Gürcüstan torpağın ayaqlayıbmış, hələ desən Hürri ananın xəngəlindən də dadıbmış. Halal olsun bu cür dostluğa, afərinlər olsun ki, Hümmət, sənin üçün sərhəd aşılıb. Bu cür təqdimat mənə həm də məcazlaşdı; Ana - vətən - Hümmət - Əli Rza müstəvisində görünür. Belə bir anım ədəbi qəhrəmanların həyatı münasibətlər toplusuna mayak sayılmalıdır. Və bu mayaklılıq qrupun Zərnigarı qələmə alıb gələməsi, Əli müəllimin "Adil bala..." ələcsizliyi fonunda da təkrarlanıb və bu təkrarlama əminəm ki, təkrar olmuşdur. Nə isə... yadımda qalan odur ki, Hümmət qrupumuzun bəzəyi, göyçəyi, köməyi, gerəyi olmuş, hamının dərin hörmətini qazanmışdı.

Hələ yaddaşında Hürri ananın, Çəkdiyi xəngəlin çiçəyi güldür. Təklil əzabında dərde yananın, Vəsfində sözümün gerçəyi güldür. Bəs "təmkin dağı", "səhərin dan üzünə açılan salam" olan, "müdrük ana misallı", "dərdi, kədəri damardan, qandan keçən" Borçalı qızı Nəcibə necə anılıb? Söyləməsi mənəndən, açması sizdən əziz oxucular. Bununla belə "Bir nəciblik yolu var" bəllimündən bir yarpaq dərsək, yerinə düşümlü olar.

Xələflinin həsrəti qurtaranda, bitəndə, Unutma, yadına sal, adı solub itəndə; Qoşulub dumlara Araz üstəndən ötəndə, Yurduma bir lələk də sən atarsan, Nəcibə.

...Yenə xeyallanmalar... Anımlar... Məkanlar... Borçalı, Başkeçdi, Böyük Darvaz, Göylük, Qozlu... uca dağlar zirvəsinin, Borçalının fəxri Bədirxan, İxanan qardaşları, Zəlimxanlar, daha kimsələr... Və nəhayət, mənim də Əlixanın.

Mənim də Əlixanın xatirəmin uyuyan, Aydınlıq səmasında sevgili sakinimdir. Üreyimi, qəlbimi ovudan, ovsunlayan, Dostlarımın ürəyi mənim də məskənimdir.

İndi də adlayaq Əli Rza ürəyinin məskəni olan rəhmətlik el ağsaqqalı Zal əminin "bu dərin oğlandı" kimi dəyərləndirdiyi İdrisin anılmasına. Lerikdən - Çayruddan Xələfliyə - Cəbrayılın yol almışdı. Qayıdırdan sonra Əli Rza qələminə ahlara bürüdü. Belə "namərdlik" oldurdu, İdris?

İdris bütövlüyü onun təmkin həyatı, Qüruruna güvənib adına "şef" deyirdik. Bizə yadigar qalan yumoru, zarafatı, Bir zaman deyirdim ki, süfrədən bal yeyirdik.

... Yox, deyəsən, bu, rəy, şərhçi fikri olmadı. Əli Rza ruhuna haləmlə emosional anım elegiyası oldu. Yəqin oxucular mənə başa düşər, elmi düşüncə azlığına və üslubuna görə də oxucular mənə bağışlar, "Onu dedim bu qaldı, bunu dedim o qaldı" antoqonizmi düşüncələrimdə üzə durdu; onu da, bunu da yaddaşımızın məhrəm ilgimində Əli Rza diliylə fərdi qayda da nizama düzdüm. Nümunələr bollağının sıralanması məni usandırmadı. Səbəb çox sadədir - Əli Rza şeiriyyətinin tilsimi, sehi. Və bu sehi rəyində, tilsiməndə hələ çıxa bilməmiş "Balaca Əkbərin böyük ruhu"nu önümdə gördüm. Və ondan yan ötürəm ki, sözümde çoxluğun məsafəsi qısalın.

Mənziqlə doğru bu qısa yolun növbəti sarbanı - "Qəm daşayan Ahilə" oldu, - "uca boylu, şux gərdanlı, ağıllı" Ahilə. Söz boxcanı mən də tanış oldum. Ədəbi-tənqidi düşüncəsilə yox, qardaş təəssüratıyla (axı, biz bacı-qardaş olmuşduq, idman dövrlərində pas-pataşonka cütlüyü formatında yanaşı əyləşməyimiz hələ də gözlərim önündədir) deyə bilərəm ki, içimdə həycəcanlı bir tərpənmiş yarandı. Yaşantıma ən yaxşı yarasan, onunla təyinlənən elə Əli Rzanın öz sözləridir:

Bu yerdə Ahilənin söz güllündən bir yarpaq,
Əsə-əsə gətirdim sözümlər arasına,
Saf toxumu saxlayar, bitirər yazda torpaq,
Məlhəm olsun duyğular qəlblərin yarasına.

Sənin şair könlünü ovutmağa söz acız, Təşbəhlər, bənzətmələr bu yerdə kara gəlmir. Vətənimdən üşüyən ürək üstə köz acız, Neyləsin təbib, loğman, məlhəmə yara gəlmir.

Ahilə sənə üz tutaraq söz boxcandan dərilən bir yarpağı elə özünə ünvanlayaraq diləyini bəyan edir. Dur bir qulaq falına çıx, Yurda dönmək niyyətilə. Qoy niyyətin hasil olsun, Ulu tanrı qismətiylə.

Əli Rzanın tələbəlik illərinin duyulanmaları tələbə yoldaşımız şair Rafiq Musaya müraciətlə yazılmış məktublarla tamamlanır. Bu mətnə düxtə, kamil, istedadlı bir şairin obrazını görmək bizim üçün çox xoş oldu. Sizlər üçün də xoş olacaq, əziz unudulmaz tələbə dostlar və hörmətli oxucular.

Uzunçuluq etdim, cilovu yığa bilmədim. Əli Rzadan örnək götürməyə söz verirəm dostlar:

Xələflini qına sözünə görə,
Bilsin ki, nağılı uzatmaq olmaz.
Axı nağıl olmur hər Uzundərə
Hər uzundərə də söz olub qalmaz.

Yuxarıda qeyd etmişdik ki, bu yazı poemanın məzmun arealına kökləndi, səbəbi də lirik qəhrəmanların mənə də doğma olan insanlardan ibarət olmasıdır. Canlı insanlar, real hadisələr ona dinamik bir yüyrəklik gətirməklə, zəngin lirik ricətlərə meydan verməklə, səs-söz ahəngdarlığına diqqət yönəlməklə, poetik fonetika və sintaksisin elementlərini bu ahəngdarlığın ruhuna çevirməklə, nəhayət, ən əsası fikrin metaforik təbiətinin lirik-ritorik bir əhvalla, yerli gələndə ictimai ovaqı da onun gözüne qatmaqla müəllif poetik dünyasına sədaqətini, qazandıqı şöhrətin məsuliyyətini dərinlən hiss edib dəyərləndirməsini nümayiş etdirmişdir. Və etiraf etdik ki, şərh ədəbi-tənqidin nəzəri müddəalarından kənar bir istiqamətdə öz reallığına tapınıb. Lakin ön söz hüquqı çərçivəsində elə zənn edirəm ki, özünü doğrulda bilib, yeni poemanın məzmun hədlərini dəqiqliklə göstərir. Şairin lirik ricətləri, təsvirlərini mükəmməlliyi, insan tələfinə fəlsəfi baxış münasibəti fərdi tələlərin ictimai vüsət səciyyəsi daşması kimi komponentləri vahid platforma, konseptual mövqə kimi bəyan edə bilmiş uşu poemanı fərdiyyət ətəyinə söykək utancaqlıqdan uzaqlaşdırmışdır.

Zənn edirəm ki, şairin böyük uğurunu məhz bununla qiymətləndirmək lazımdır. Və istəgəl ürəyinin hərərətili temperamenti hissi duyğular ələminə misra-misra bu işdə ərmitəsini nəzərdən qaçırmaq lazım deyil. Bu mənada poemada ümumi toplumu əhatə edənler - fərdlər arasında Əli Rzanın da bir insan kimi mənəvi-əxlaqi simasını, eləcə də bənzərsiz, istedadlı bir şair şəxsiyyətin canlı obrazını da asanlıqla görürük, münasibətlər cərəyanlarında ibrətamiz əməllərini izləyirik və nə gizlədə, iftixar hissi keçiririk.

Bütün deyilənlərə yerik olaraq bildirək ki, "Xəzanda yaz gülləri" poeması şairin digər poemaları kimi xüsusi bir kamillik, gözəllik və sənətkarlıqla öz ifadəsini tapmışdır. Bu sənətkarlığın xüsusi bir əlamətdarlığını isə məzmun çərçivələrinin "Xəzanda yaz gülləri" kimi hüdüdlanmasında - metaforizmin dərinliyi, gözəlliyi və zərifiyləndirilməsinə müşahidə etdiyimiz "Xəzanda yaz gülləri" epizmin də bəzi cəhətlərini özündə toplaqla oxu marağının artımlığına səbəb olmuşdur.

Əli Rzanın fərdi yaradıcılıq sənətkarlığını bu poemada nə dərəcədə özünü doğrultması məsələsi - bu bərədə tanınmış şair və alimlərin düşüncələri nədən ibarətdir, həmin qiymətləndirmələr bu poemanın da bədii görkəminə bəclimlə bilər. Bundan böyük dəyər daha nə ola bilər. Bizim öz qənaətimizə əsaslanaraq ibarətirik ki, Əli Rza bir-birindən gözəl şeirlərində, artıq sayı 20-ni ötmüş poemalarında göstərdiyi poetik düşüncəsinin kəməndə sığmazlığını, ilhamının hüdüdsuzluğunu, tükənməz yaradıcılıq onalığını, erudik biliyini "Xəzanda yaz gülləri"ndə təsdiqləyər və zənginləşdirər bilmişdir.

Dərin və iti müşahidəçilik, bəşəriyyətdə, dünyaya, vətənə, insana, insanlığa hörmət və sevgi onun şəxsi keyfiyyəti, sevgisinin göstəricisidir. Bunları da poemada müşahidə etmək çətinlik doğurmur. Əminik ki, bu kitab da maraqla qarşılanacaq, oxunulacaq və ona bağır basılacaqdır.